Tova Melin

Närvaro och respekt i varje möte

I Svensk kyrkotidnings pågående serie om ekoteologi (tidigare bidrag publicerades i Svensk Kyrkotidning, nummer 4 och 6 ,2021) skriver här Tova Melin hur vi som människor ska kunna leva i samklang med skapelsen på ett sätt som varken förstör eller utnyttjar.

Hur kan vi människor leva med resten av skapelsen, i ett konstruktivt samarbete som varken utnyttjar eller förstör? Det kan kännas hopplöst, som om mänskligheten är alltför tätt förbunden med sin förmåga att bryta ner sin omgivning. Som om vi inte kan bättre. I dagens förhärskande, västerländska synsätt står ett blomstrande samhälle i direkt relation till de naturresurser som kan utvinnas för mänskliga ändamål. Det är som ett konkurrensförhållande, där bara den ena parten kan utvecklas medan den andra står tillbaka. Eller helt förintas, som i fallet med många arter och hela ekosystem. Det blir allt mer uppenbart att inte ens människorna vinner på ett sådant synsätt i längden. Därför behöver vi ett nytt, mer inkluderande, sätt att förstå oss i relation till omvärlden. En annan typ av relation.

Vårt samhälle skiljer ut oss från naturen. Människan, särskilt i västerländsk tradition, ser sig som en avskild art med egna mål och intressen. Vårt samhälle är byggt av och för människor. Konsekvensen blir en antropocentrisk tidsålder där mänskliga behov, begär och nycker får ett stort spelrum. På bekostnad av den omgivande naturen, men också på bekostnad av de ekosystem som gör det mänskliga livet möjligt. Som är förutsättningarna för såväl behov som begär och nycker.

Det är inte heller alla människor som står i centrum, utan i första hand vissa vita, friska, heterosexuella män med ekonomiskt manöverutrymme. Listan på priviligierade positioner kan göras lång, och ju längre den blir desto färre personer kan egentligen räknas som vinnare. Centrum blir väldigt trångt.

En etik för många röster

Det här försöker Whitney Bauman och Kevin O'Brien att hantera i boken Environmental Ethics and Uncertainity. Vår tids stora frågor är komplexa och oöverskådliga. Varken klimatförändringar, artdöd eller svält är endimensionella problem med enkla lösningar. Ställda inför dessa frågor söker de efter en etik som tar in många röster och perspektiv. Särskilt från dem som blir marginaliserade i samhället, och i samhällets övergripande berättelse.

Ett sådant förhållningssätt kräver att man tar sig tid att lyssna, men också tid att prova, ändra sig, tänka om och göra nytt. Man kanske aldrig kommer fram till en färdig riktning eller slutsats. En sådan färdig riktning kanske till och med gör att lyssnandet går förlorat. I stället förespråkar de en handlingstakt med plats för det osäkra och tvetydiga. De betonar vikten av att vara flexibel, och av att kunna ändra sig när man kommer i kontakt med fler perspektiv.

Det kan vara svårt att förespråka eftertänksamhet när det kommer till så omedelbara problem som klimatförändringar. Det kan kännas som att vi inte hinner vänta. Bauman och O'Brien menar att det förvisso är sant, men att alla enspåriga framstegsberättelser riskerar att göra problemet värre. Det finns alltid en risk att man missar något viktigt. Bara genom att vara öppen för sina egna brister kan man komma framåt alls.

I det här förhållningssättet, som är öppet för det ofärdiga och komplexa men helt befriat från framgångsdrömmen, finns det något mycket viktigt att hämta. Det målar upp en verklighet som är mindre linjär och mindre på väg, men mer öppen för skiftningar. Idén om framgångar eller färdiga slutsatser blir ointressant, jämfört med bredden av alla upplevda perspektiv.

Likhet och olikhet

Harald Weltzer skriver i boken *Klimatkrig* att de demokratiska nationalstaterna i dagens Europa bygger på en homogen befolkning, och att den har skapats genom etnisk rensning. Om det stämmer betyder det att den sortens stabilitet som vi européer är vana vid, och eftersträvar, bygger på en likhet som i sin tur bygger på våld. Det är en obehaglig sida av något så centralt och respekterat som den moderna demokratin. Det är också en dålig förutsättning inför framtiden. I takt med att klimatförändringarna gör allt fler platser på jorden obeboeliga kommer allt större mängder människor att söka sig till nya platser. Homogeniteten kommer att vara bruten. Om vi ska kunna leva tillsammans behövs det nya sätt att samarbeta på.

Naturen strävar, till sin natur, efter en så stor mångfald som möjligt. Monokulturer är människans verk, precis som den kala, svarta jorden. Om naturen lämnas ifred så kommer liv, och många sorters liv, att myllra på samma plats. Ett friskt ekosystem utvecklar resiliens. Det innebär en typ av motståndskraft – *eller snarare en förmåga att återhämta sig efter en påfrestning*. Det är en trygghet som inte kommer av att systemet är stabilt och lätt att överblicka. I stället utgörs det av den kreativa kraften hos det

»

dynamiska, flexibla och oöverskådliga myllret av liv. Ett ekosystems resiliens är direkt beroende av den artvariation och mångfald som finns, för olika påfrestningar drabbar olika delar av systemet. Stabilitet i naturen handlar inte om att undvika förändringar, utan om att respondera dem. Och då är det mångfald som skapar dynamiken.

Vi behöver gemenskap som inte bygger på likhet, utan skapar utrymme för olikheten. För mig har Emelie Cajsdotter och hennes hästar kunnat presentera ett sådant förhållningssätt, i föreläsningar och praktiska övningar. Om man utgår från en gemenskap som är helt självklar, där man inte behöver förtjäna sin plats, så blir den helt oberoende av likhet eller olikhet. Man behöver inte anstränga sig så mycket för att passa in. Då kan gemenskapen i sig utgöra grunden som gör ett större spektrum möjligt. I kärlek och tillit kan vi ta spjärn mot varandra, för att med relationen som ledstång våga utforska det som är ännu mera jag. Tryggheten ger plats för en utforskande kreativitet, och olikheten blir inte längre ett hot. När du blir mer av dig så vågar jag bli ännu mer av mig. På så sätt blir olikheterna ett sätt att fördjupa den egna identiteten i stället för att hota den.

Gränslös tillhörighet

Den här sortens gemenskap är inte möjlig om någonting ställs utanför. Om man börjar dra gränser mellan det som ingår och det som inte ingår så blir det också en gräns för hur olika vi kan bli. Rädslan för utanförskapet kommer att dra oss emot varandra, få oss att låtsas att vi är mer lika än vi kanske borde vara, oavsett hur varmhjärtat vi förespråkar mångfalden rent ideologiskt. Därför kan vi inte heller dra en gräns mellan människor och resten av naturen. Den självklara tillhörighet som gör olikheten möjlig kräver att varje livsupplevelse bemöts med samma självklara vördnad. En samhörighet som öppnar för kreativa olikheter innefattar också allt liv. I det här perspektivet är det inte den mänskliga civilisationen som ska räddas, utan medkänslan varelser emellan. Den empatiska respekten möjliggör en självklar samexistens.

Enligt Bauman och O'Brien kommer varje övergripande historienarrativ att frestas till att sätta människan i centrum. Helt enkelt för att det finns ett centrum, och någonting måste ju sitta där. Det blir ett centralt narrativ som gör alla andra möjliga berättelser eller livsupplevelser perifera. Det är inte så som livet är format. Livet levs i stället från oerhört många utgångspunkter, samtidigt. Och då dessa förnyas hela tiden finns det inget centrum. Alla är centrum vilket innebär att ingen är centrum. I en sådan här världsbild finns det inget centralt perspektiv.

Skapelsen som Guds kropp

Så hur förhåller sig Skaparen till skapelsen? Grace Jantzen beskriver världen som Guds kropp. Med detta vill hon visa att Guds ingripande i världen är omedelbart, på samma sätt som en människa (eller katt) är i direkt kontroll av sin egen kropp. Om man ska flytta på något som inte är en kropp så måste man flytta på en del av kroppen (till exempel en hand, eller en tass) först. Men Guds ingripande i skapelsen kräver inga sådana mellanled. I stället är allting är i omedelbar kontakt med Guds vilja och avsikt. Gud är för all del mer direkt i kontakt med skapelsen än en människa är med sin egen kropp, menar Jantzen, varför Gud också är att betrakta som mer förkroppsligad än en människa.

Bilden av en Gud som förkroppsligas i världen fungerar väl med idén att varje varelses livsupplevelse är lika central. En fast eller lokaliserad Gud kan vara svår att kombinera med den jämlika närvaron. Allting är i stället lika heligt, lika centralt, och allting är i rörelse. Det finns inget tydlig *till* eller *från* i den rörelsen. Man kommer inte närmare eller längre ifrån Gud. Med Cajsdotter är det i stället upplevelsen och det levda livet som mångfaldigas, och därmed den gudomliga närvaron. Det levda livet är Guds upplevelse av världen. I ett mångfaldigt universum utan centrum kan man inte vara närmare eller längre ifrån. När Gud är överallt finns det ingen konkurrens om Gud.

En empatisk samexistens som bara gäller människor är inte empatisk. Detta för att den drar en gräns mellan det viktiga och riktiga livet, till skillnad från det oviktiga och sekundära. I stället söker vi en respekt som gör mötet mellan Gud i mig, och Gud i dig, möjligt. Ett förhållningssätt som skapar enhet och samhörighet. När Gud genom världen kan möta sig själv i jämlikhet och respekt så löser gränserna upp sig, och gudsdropparna speglas i varandra. I det empatiskt respektfulla, jämlika mötet förverkligas Guds kärlek i världen. Det är inget som man kan hålla för sig själv, eller behålla om man sparar på den. I stället föds den i delandet.

Att leva med en mångsidig värld

Vi lever i en tid med klimatförändringar och omfattande miljöförstöring, liksom stora orättvisor mellan människor. Det här perspektivet ger inga omedelbara lösningar på sådana problem. Men det ger ett alternativt sätt att tänka, och en annan grund att stå på. En tillit till det spretiga, snarare än det konforma. Till skapelsens alla olika uttryck av liv, och deras oersättliga värde för helheten.

> ”En tillit till det spretiga, snarare än det konforma.”

Den sortens utmaningar som vi står inför (och lever i) har inga enkla lösningar. Vägen är varken rak eller självklar. För att möta det behövs »

en myriad av olika perspektiv, erfarenheter och lösningar. Precis som mångfalden är grunden för naturens stresstålighet, är den också grunden för människornas möjlighet att lösa komplexa problem. Här krävs humor, öppenhet och en stor dos nyfikenhet.

Det går att leva i en sådan delande närvaro, men man kan inte planera eller systematisera den. Då uppstår dels ett centrum, som för andra perspektiv åt sidan. Och dels en kontroll som omöjliggör både mångfalden, kreativiteten, och det öppna, nyfikna mötet. Därför kan en verklig, närvarande öppenhet bara ske i stunden.

Det är igenom den som vi kan bli oss själva. Vi är Guds kropp tillsammans med alla andra varelser på jorden. Att strunta i någon annans upplevelse är inte ett privilegium. Det är ett förnekande av både Gud i mig och Gud i dig. Därför finns det inte heller en möjlighet att leva bekvämt på bekostnad av någon annan, oavsett om denna andra är en människa eller inte, utan att förlora en viktig del av sig själv.

På så sätt kan det också minska en gränslös resursförbrukning. Om man på riktigt ger plats för att möta någon annan, även om det skulle vara en gran eller en grästuva, så kommer klassiska statussymboler som en välklippt gräsmatta eller ett lönsamt skogsbruk att förlora sin mening. Det är inte igenom dem som vi blir mer, eller bättre. I stället fördjupas vi genom närvaro och respekt i varje möte. Också i mötet med ett vildsvin, eller en hund, eller ett lingonris.

Det kan finnas en moralisk vinst i att ingen hamnar utanför. Men det här handlar om att förlusten blir minst lika stor för den som har en plats i centrum. Den människocentrerade värld som vi lever i är minst lika skadlig för människor som för resten av naturen, i första hand på ett själsligt plan. Men snart nog utarmar vi också de rent konkreta miljöer som vårt samhälle, våra behov lika väl som våra begär, är beroende av. Det är en egoism som slår tillbaka på sig själv.

Vi blir till i mötet med den andra, och då gäller det att ta vara på den andra, och varken objektifiera eller exploatera den.

Ett sådant respektfullt förhållningssätt kommer att spegla sig tillbaka, relationerna människor emellan. Vi människor är ändliga varelser med en ändlig kraft. Om vi inte slösar denna smala resurs på att göra skillnad på oss och andra så kommer det att finnas en helt annan möjlighet att uppskatta, undersöka och gestalta den myllrande mångfald som både livet och samhället består av. När skillnaden mellan inne och ute blir oväsentlig kan man börja undersöka vad det är att vara sig själv, och hur man blir mer av det i mötet med andra.

TOVA MELIN
Teol. stud, Enskilda Högskolan, Stockholm

Läs mer:

Bauman, Whitney och O'Brien, Kevin. *Environental Ethics and Uncertanity: Wrestling with Wicked Problems.* 2020.

Cajsdotter, Emelie. *Det sjunger i gräset.* 2021. Stockholm: Balkong förlag.

Jantzen, *Grace. God's World, God's Body.* 1984. Philadelphia: Westminister Press.

Weltzer, Harald. *Klimatkrig: Varför människor dödar varandra på 2000-talet.* (Daidalos 2009). Weltzer hänvisar här till Mann, Michael: *Die dunkle Seite der Demokratie; Eine Theorie der ethnischen Säuberung.* Hamburg 2007.

Följ Svensk Kyrkotidning på Facebook

Gå till facebook.com/svenskkyrkotidning och klicka ”gilla” för att få kontinuerlig information och uppdateringar om Svenska kyrkans viktigaste kritiska röst.